

На основании изложенного, приходим к следующим выводам: 1) доступ к компьютерной информации – комплексное понятие, под которым следует понимать возможность получать, вводить, изменять или уничтожать информацию либо влиять на процесс обработки и пользования ею; 2) термин «несанкционированный доступ» более предпочтительный нежели «неправомерный»; 3) целесообразность разграничения ответственности от формы вины субъекта правонарушения за несанкционированный доступ к компьютерной информации и характера наступления последствий, а также разделение ответственности за неправомерный доступ в зависимости от психического отношения субъекта к наступлению общественно опасных последствий.

Библиографические ссылки

1. Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях от 06.01.2021 № 91-З: пр. Палатой представителей 18.12.2020: одоб. Сов. Республики 18.12.2020// Консультант Плюс: Беларусь. [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр прав. информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2021.
2. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 09.07.1999 № 275-З: принят Палатой представителей 02.06.1999: одоб. Сов. Республики 24.06.1999// Консультант Плюс: Беларусь. [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр прав. информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2021.
3. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изм. и доп. по сост. на 02.07.2021)/ [Электронный ресурс] – Режим доступа [/https://online.zakon.kz](https://online.zakon.kz). – Дата доступа: 27.09.2021.
4. Уголовный кодекс Республики Узбекистан (утвержден Законом Республики Узбекистан от 22.09.1994 №2012-XII) (с изм. и доп. по состоянию на 25.08.2021)/ [Электронный ресурс] – Режим доступа <https://online.zakon.kz>. [Электронный ресурс] – Дата доступа: 27.09.2021.

***Бічун Вераніка Мечыславаўна* КАНСТЫТУЦЫЙНАЕ ПРАВА РЭЧЫ ПАСПАЛІТАЙ ПЕРЫЯДУ ДЗЯРЖАЎНА-ПРАВОВЫХ РЭФОРМ (ДРУГАЯ ПАЛОВА XVIII ст.)**

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, выкладчык кафедры тэорыі і гісторыі дзяржавы і права юрыдычнага факультэта, bichun.veronika@mail.ru

Анатацыя. Паслабленне каралеўскай улады, бясцілле сойма, саслабелы, архаічны дзяржаўны адміністрацыйны апарат, з аднаго боку, а з другога – узмацненне ўлады магнатаў і ўзмацненне дэцэнтралізацыі дзяржаўнай улады, з’явіліся перадумовамі для абвастрэння з сярэдзіны XVIII ст. унутрыпалітычнай барацьбы ў Рэчы Паспалітай і ўзмацнення патрабаванняў неадкладных рэформаў. У артыкуле разглядаецца

канстытуцыйнае права Рэчы Паспалітай у другой палове XVIII стагоддзя.

Ключавыя словы: Рэч Паспалітая; рэфармаванне; канфедэрацыя; Кардынальныя правы; Чатырохгадовы сойм.

Пачатак рэфармаванню грамадска-палітычнага ладу ў Рэчы Паспалітай быў пакладзены ў 1764 г. Пасля смерці караля Аўгуста III канвакацыйны сойм прыняў шэраг пастаноў, якімі ўносіліся змены ў дзейнасць Вальнага сойма. Так, дэпутаты ад паветаў вызваліліся ад абавязку прытрымлівацца атрыманых на павятовых сойміках інструкцый, якімі абмяжоўвалася ўжыванне дэпутатамі права вета па эканамічных пытаннях. У верасні 1764 г. каралём Рэчы Паспалітай быў абраны Станіслаў Аўгуст Пянятоўскі. У аснове яго амбіцыйных планаў знаходзіліся асвета народа, правядзенне разнастайных рэформаў, змены адносін з Расійскай імперыяй з васальных на партнёрскія [1, с.78].

Адной з найбольш вострых праблем Рэчы Паспалітай па-ранейшаму заставалася “дысідэнцкая” (ураўноўванне ў правах з каталікамі так званых дысідэнтаў – праваслаўных, пратэстантаў і інш.). Варта адзначыць расійска-прускую дамову 1764 г. аб захаванні з дапамогай ваеннай сілы таго парадку, які склаўся ў Рэчы Паспалітай, і недапушчэнні рэфармавання дзяржаўнага ладу [2, с.123].

Пад патранажам Расіі і Прусіі ў 1767 г. была абвешчана праваслаўная канфедэрацыя ў Слуцку, а ў Торуні – пратэстанцкая канфедэрацыя. У сувязі з тым, што на працягу першай паловы XVIII ст. шэрагам соймавых пастаноў абмяжоўваліся палітычныя правы праваслаўных і пратэстантаў, гэтыя канфедэрацыі ставілі мэтай наданне роўнасці ў правах розным рэлігійным канфесіям у Рэчы Паспалітай, а таксама адмену ўсіх дыскрымінацыйных нормаў у дачыненні праваслаўных і пратэстантаў. Насуперак гэтым канфедэрацыям у Радаме ў той жа час была абвешчана канфедэрацыя каталікоў з мэтай недапушчэння правядзення такіх рэформаў.

У 1768 г. на сойме было падрыхтавана рашэнне аб ураўноўванні ў правах праваслаўных і пратэстантаў з каталікамі. Апроч таго, былі прыняты “Кардынальныя правы” – закон, якім рэгламентавалася нязменнасць і непарушнасць феадальнага ладу Рэчы Паспалітай. Яны былі своеасаблівай рэакцыяй на падпісаны ў 1768 г. дагавор паміж Рэччу Паспалітай і Расіяй аб ураўнанні ў правах некаталікоў хрысціян з каталікамі.

Першы артыкул Кардынальных правоў зацвярджаў правіла, што законы ў Рэчы Паспалітай могуць прымацца толькі сумесна трыма

станамі (саслоўямі): каралём, сенатам і дэпутатамі ад шляхты. На самой жа справе ўсе яны прадстаўлялі толькі адно саслоўе шляхты, а больш дакладна, толькі адзін клас – феодалаў-землеўласнікаў.

У наступных артыкулах замацоўваліся нормы, якія забяспечвалі выбарнасць караля, недапушчальнасць наследавання каралеўскага трона (арт.3); непарушнасць правоў шляхты (арт. 4); а таксама захаванне Вялікага Княства Літоўскага (далей – ВКЛ) у вечнай уніі з Польшчай (арт. 6). Права “*luberum veto*” на вальных соймах захоўвалася назаўсёды (арт. 8). Больш поўна і катэгарычна пацвярджалася права шляхты на феадальныя ўладанні, на зямельныя маёнткі разам з залежнымі сялянамі (арт. 9). Наступным артыкулам уводзіўся ў дзеянне на тэрыторыі Польшчы артыкул першы раздзела 12 Статута ВКЛ 1588 г. аб крымінальнай адказнасці пад пагрозай смяротнага пакарання шляхціца за наўмыснае забойства простага чалавека. Кардынальныя правы захавалі норму Генрыкаўскіх артыкулаў аб праве шляхты адмовіць каралю ў падпарадкаванні пры парушэнні ім Кардынальных правоў [3, с.124-125].

У 1768 годзе прыхільнікі “залатой” шляхецкай вольнасці арганізавалі ў г. Бары канфедэрацыю, якая аб’яднала даволі шырокія колы шляхціцаў-каталікоў і заклікала іх да барацьбы за адмену раўнапраўя з праваслаўнымі і пратэстантамі. Барскіх канфедэратаў падтрымала Турцыя, якая пачала вайну з Расіяй. Скарыстаўшы момант, Аўстрыя ў 1769-1770 гг. акупіравала частку Польшчы і Украіны, а Прусія – паўночна-заходнюю частку Польшчы і прапанавала Расіі заключыць дагавор аб сумесным падзеле Рэчы Паспалітай. Пры першым падзеле да Расіі адышла Усходняя Беларусь [4, с.132].

У 1773 г. паміж Расіяй і Рэччу Паспалітай быў падпісаны трактат “Пра аднаўленне міру паміж абедзвюма дзяржавамі”. У асобным акце, прынятым 15 (26) сакавіка 1775 г., Расія гарантавала Рэчы Паспалітай захаванне Кардынальных правоў.

У 70-я гг. XVIII ст. у Рэчы Паспалітай былі распачаты больш актыўныя спробы дзяржаўнага рэфармавання. У 1775 годзе ў якасці цэнтральнага ўрада была створана Пастаянная Рада, якая абіралася соймам. Пастаянная Рада складалася з караля як старшыні, 18 сенатараў, 18 дэпутатаў сойма ад шляхты (9 з Польшчы і 9 з ВКЛ), якія павінны былі змяняцца на 1/3 частку кожныя два гады. Яна падзялялася на 5 дэпартаменты (з міністрамі на чале): замежных спраў, войска, паліцыі, скарбу (юстыцыі) і справядлівасці. Кіраваў справамі Рады маршалак, які выбіраўся са шляхецкіх дэпутатаў.

Да кампетэнцыі Пастаяннай Рады быў аднесены шэраг функцый, якія належалі раней каралю. З утварэннем Рады кароль быў пазбаўлены

права прызначэння сенатараў і некаторых іншых службовых асоб, надаваць афіцэрскія званні, распараджацца дзяржаўнымі маёнткамі. Ён павінен быў падпарадкоўвацца рашэнням Рады. Пастаянная Рада атрымала права склікаць звычайныя і надзвычайныя соймы нават без згоды караля, кантраляваць дзяржаўны скарб без справаздачы перад соймам.

У сувязі з тым, што ў радзе пераважалі прадстаўнікі рэакцыйных колаў, залежныя ў значнай ступені ад суседніх дзяржаў, то ў грамадскай свядомасці прагрэсіўных колаў, яе пачалі называць “Рада здрада”. Таму, калі пачаў працаваць Чатырохгадовы сойм, у 1789 г. Пастаянная Рада была ліквідавана. Адноўлена яна Гродзенскім соймам 1793 года.

Самыя важныя палітычныя рэформы ў дзяржаве адбыліся на так званым Чатырохгадовым сойме (1788-1792) – заканадаўчым органе Рэчы Паспалітай, што зрабіў спробу рэфармаваць грамадска-палітычны лад дзяржавы. Скліканы ў 1788 г. сойм абвясціў сябе канфедэрацыяй, што адмяняла дзеянне прынцыпа ліберум вета, а таму соймавыя рашэнні прымаліся простаю большасцю галасоў.

У верасні 1789 г. сойм стварыў канстытуцыйную камісію пад кіраўніцтвам А. Красінскага, якая прапанавала замяніць “кардынальныя правы” нормамі аб суверэнітэце і непадзельнасці тэрыторыі дзяржавы, пазбавіць немаёмную шляхту выбарчых правоў, забараніць ліберум вета, канфедэрацыі, дэпутацкія наказы (інструкцыі соймаў). Канстытуцыйная камісія прапанавала таксама ўвесці спадчыннасць каралеўскага трона.

Рэвалюцыйныя падзеі ў Францыі аказалі значны ўплыў на дзейнасць сойма Рэчы Паспалітай. У студзені 1791 г. сойм прымае Кардынальныя непарушныя правы, якія адмянілі папярэдні аднайменны закон 1768 г. і замацавалі новыя прынцыпы канстытуцыйнага ладу дзяржавы. Адпаведна гэтаму закону Рэч Паспалітая аб’яўлялася прававой дзяржавай, у якой вяшчэнства належыла закону, прынятаму соймам. Гаварылася аб вечнай уніі Польшчы і ВКЛ ў складзе Рэчы Паспалітай (арт. 5). Такім чынам, закон па сутнасці замацоўваў федэратыўнае ўладкаванне дзяржавы.

Характэрна, што ў гэтым акце, ў адрозненне ад папярэдніх кардынальных правоў, не было нормаў, якія замацоўвалі феадальны грамадскі лад. Сцвярджалася, што каралём Польшчы і Вялікім князем Літоўскім можа быць толькі католік (арт.2), а святая каталіцкая рымская вера абодвух абрадаў, гэта значыць як рымская, так і грэка-каталіцкая (уніяцкая) застаецца пануючай у дзяржаве (арт.1). Разам з тым, іншым веравызнанням гарантавалася свабода выканання і абрадаў і культ

(арт. 4). Пераход з каталіцкай веры ў якую-небудзь іншую лічыўся крымінальным злачынствам (арт.3).

Новым быў артыкул, які абвешчаў і забяспечваў свабоду слова і друку кожнаму грамадзяніну (арт. 11). Недапушчалася толькі наўмыснае прызначэнне да бунту супраць дзяржавы, праступкаў супраць маралі і каталіцкай веры, дзеля чаго захоўвалася царкоўная цензура. Адзначалася, што ніхто не павінен карыстацца юрыдычнай недатыкальнасцю, а таксама ніхто не павінен гэтага права парушаць, апроч спецыяльна прадугледжаных правам выпадкаў (арт. 10) [3, с.129].

У сакавіку 1791 г. быў прыняты Закон аб павятовых соймаках, які Канстытуцыя 1791 г. абвясціла як “как наиглавнейший закон о гражданских свободах и вольностях”. Ён вызначаў арганізацыю соймакаў, парадак іх пасяджэнняў і працэдуру прыняцця рашэнняў. У дадзеным законе таксама ўтрымвалася важная інфармацыя, якая тычылася структуры шляхецкага становішча і аб’ёму палітычных правоў шляхты.

У красавіку 1791 г. прымаецца Закон “Гарады нашыя каралеўскія вольныя ў дзяржавах Рэчы Паспалітай” (Закон аб гарадах), які значна пашырыў правы гарадскога насельніцтва.

Такім чынам, у перыяд са студзеня па красавік 1791 г. у выніку плённай заканадаўчай дзейнасці сойма быў прыняты шэраг законаў, якія ўвайшлі ў якасці складанай часткі ў Канстытуцыю 3 мая. Актыўная заканадаўчая дзейнасць сойма прывяла да значных змяненняў у канстытуцыйным заканадаўстве Рэчы Паспалітай і падрыхтавала спрыяльную ўнутрыпалітычную глебу для прыняцця прагрэсіўнай Канстытуцыі.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Łojek, J. Stanisław August Poniatowski i jego czasy / J. Łojek. – Warszawa: Alfa – Wero, 1998. – S. 78.
2. Доўнар, Т.І. Гісторыя дзяржавы і права Беларусі / Т.І. Доўнар. – Мінск: Амалфея, 2008. – С. 123.
3. Васілевіч, Р.А. Гісторыя канстытуцыйнага права Беларусі / Р.А. Васілевіч, Т.І. Доўнар, І.А. Юхо. – Мінск: ВТАА “Права і эканоміка”, 2001. – С. 124-129.
4. Вішнеўскі, А.Ф. Гісторыя дзяржавы і права Беларусі / А.Ф. Вішнеўскі. – Мінск: Экаперспектыва, 2000. – С. 132.